

ORAVECZ IMRE

Ondrok gödre

RÉSZLET EGY ILYEN CÍMMEL KÉSZÜLŐ REGÉNYBŐL

I. könyv

(ÓHAZA)

István sokáig bánkódott, hogy az apja nem hagyta továbbtanulni, és ezzel eltorlaszolta előtte a nagyvilágba vivő utat. Eleinte a titkos kazalzugban vagy Miskutetón, az erdőben, ahova fel-felszökött, még sírt is. De aztán, ahogy teltek a napok, ahogy múlt a nyár, ahogy egyre távolodott tőle az a vasárnap, lassan megnyugodott, és beletörődött a megváltozhatatlanba, legalábbis kevesebbet gondolt rá, és a végén szinte már nem is foglalkozott vele, nem sajnálta többé magát. Nem is nagyon tudta volna már, mert nem volt rá ideje, nem maradt hozzá ereje. Jött az aratás, a munka dandárja, és az apja szinte levegőt se hagyta venni, úgy befogta. Látástól vakulásig markot szedett, kaparékot gereblyézett, dolgozott, mint a többiek, mint a felnőttek, noha még nem vették emberszámba. Csinálni kellett, amit ráértek, nem volt választása.

Másfelől meg szerette is csinálni, hajtotta már az apja vére, szeretett dolgozni, szerette látni, mint alakul, formálódik, hogy jön létre a keze nyomán valami. Már kezdte érezgetni a nyugalomnak, a kielégültségnek, a testben, lélekben szétáradó örömmek azt az érzését, amely az értelmes, az emberhez méltó munkát végzőt keríti hatalmába, ebédszünetben vagy este, a napnak végén, amikor megpihenve végigtekinthet verejtéke eredményén. Mindent elvégzett, amivel megbízták, legjobban azonban a tavaszi tehénőrzést szerette, amely legközelebb állt kedvenc időtöltéséhez, a csavargáshoz, a határban való felhőtlen kószáláshoz, és amely voltaképpen nem is munka volt, hanem inkább csak munkába öltöztetett játék, hiszen amellet annyi mindent lehetett csinálni, botot faragni, sípot készíteni, ürgézni, kunyhót építeni, alagutat vájni, felhőket figyelni, és, ha nem az erdőben volt a lyuka, rókát kifüstölni. És közben szabad volt, mint a madár, a maga ura, ott nem parancsolt neki senki, csak a tehenekre kellett ügyelni. Különben azt csinált, amit akart. Még bukfencet is vethetett, ha úgy tartotta kedve. Mert bármilyen fejlett volt már a teste, bárhogy megedzette az állandó munka, bármennyire megérlelték gondolkodását a felnőttek világában szerzett tapasztalatai, még mindig gyerek volt, és legszívesebben csak játszott, csak álmodozott volna.

A tehenőrzésről azért kellett tavasszal, márciusban, áprilisban minden tehéntulajdonosnak magának gondoskodnia, mert a hivatalos legeltetési szezon csak Szent György napján kezdődött. Addig a csordás nem hajtott ki. Viszont a marha, amely a fülelt istállóban töltötte a hosszú téli hónapokat, és szinte csak száraz takarmányt evett, már vágyott a szabadba, a zöldre. Kivált parancsolóvá vált ez a szükséglet, ha ráadásul már fel is élte a szárazat, a szénát, a kukoricaszárat, vagy az már annyira fogytán volt, hogy törekkkel kevert szalmát is kapott. Ilyen válságosra azonban ritkán fordult a helyzet, mert senki nem várta meg, amíg e szükségállapot bekövetkezik, hanem mindenki időben cselekedett. Mihelyt márciusban megszűntek a nappali fagyok, és a napsütötte oldalakban fakadni kezdett a fű, minden gazda haladéktalanul utasította legidősebb kiskorú gyermekét, hogy hajtsa ki a tehenüket, vagy ahol, miként Árvaiéknál is, több volt, a teheneiket Borzsába. Vagy ha nagyon kicsi volt még az a fiúgyermek, vagy egyáltalán nem is volt gyereke, se kicsi, se nagy, megkérte a szomszédját, hogy az övéihez csap hassa a magáét, hogy annak a gyereke vigyázzon az övére is.

Borzsa nagyon messze esik a falutól, a szajlai határnak talán a legtávolabbi pontja. Keletre, a Tarna-völgyön túl van, és Darnó után a környék második legmagasabb hegye széles hátakkal, mély gödrökkel. A gödör arrafelé nem völgyet jelent, hanem vízvájta, keskeny, hosszú szurdokot. Ha a szajlaiak Borzsát mondtak, azt rendesen nem az egész hegyre értették, hanem annak csak egy részére, ahol a közös legelő volt. Egy észak-déli irányú, lefelé szélesedő, majd összeszűkülő, nagy völgyre, amelynek két gödre is van, az egyik, a hosszabb, a belső, magában a völgyben, a másik, a külső, rajta kívül, oldalvást, de bele torkollik.

Részint az országúton lehetett odajutni, amely a faluból kiindulva először Kisfüzes (akkor még Füzes) felé tart, és nagyot kerülve jóval feljebb keresztezi a Tarna-völgyet, és túlhan a Terpes-Sirok-országútba csatlakozik. Azon kellett hajtani a jószágot, Terpesi Homokon át le Széki-patakba, egészen a hegy lábáig. Ott a csordakút után nyílt egy tehéncsapás. Arra kellett ráterelni. Onnan már nem nagyon igényeltek irányítást, vezette őket a paták taposta széles sáv. Az felvitt Pecegpallag-tetőre. Csak a vége előtt, a szántóföldek közt kellett vigyázni, hogy el ne csábítsa őket két oldalt a már zöldellő vetés. Aztán, már a dűlőút után Borzsa kapuja következett, egy teknőszerű süllyedés, amelyet esőzések idején folyton fogyasztott a lezúduló víz, mosta bele a földjét az oldalsó gödörbe, amely ott kezdődött, és ott még nem volt olyan mély.

Mint minden évben, István azon a tavaszi reggelen is átvedlett házi csordássá. A szokásosnál korábban kelt. Früstök előtt segített az anyjának a disznók körül. Aztán előkerítette maga cifrázta mogyorófabotját és a bicskáját. Az anyja behozta a kamrából a tarisznyáját, és belerakta az élelmet, a szalonnát, kenyeret, hagymát, főtt tojást. A szokásos mennyiségnek a négyszeresét, mert ezúttal a testvéreit, Jánoskát, Györgyöt és Máriát is magával kellett vinnie. Jánoska kilenc, György hét éves volt, a húga meg nyolc. Már itthon vagy a határban is hasznukat

lehetett venni, de addig hízelkedtek, könyörögtek az apjuknak, míg az végül megengedte nekik, hogy kivételesen vele tartsanak. Majd besegítenek neki, hajtogatták szinte kórusban, ám valójában Borzsára voltak kíváncsiak, ahol még nem jártak, de már olyan sokat hallottak róla. István nem örült a kíséretnek, kivált így, hogy először hajtott ki, és ilyenkor nehéz a jószággal bírni, megvilágnak. Tudta, nemhogy segítenének, inkább kolonc lesznek majd a nyakán, és rosszabbak, mint a barom, mert ha az elé áll, az visszafordul, de a testvéreinek beszélhet majd, nemigen hallgatnak rá. Az meg külön nem tetszett neki, hogy Mária is jön, lány létére, pedig az csak fiúknak való, Borzsa, a tehénpásztorkodás, az nem olyan, mint a babázás, ki is csúfolja majd miatta a többi fiú. De nem tehetett semmit, el kellett fogadnia.

Az apjuk Andrással már elment a határba. Az anyjuk otthon maradt a két legkisebb gyerekekkel, Ferenczel és Lőrinczel. Az egyiknek még nagyon messze lett volna Borzsa, a kisebbik meg most tanult járni.

Az anyjuk eloldozta a teheneket a jászoltól, átadta Istvánnak a tarisznyát, és azt mondta neki, mielőtt a menet elindult, hogy vigyázzon a testvéreire, azoknak meg a lelkükre kötötte, hogy fogadjanak neki szót, mert ha jók lesznek, máskor is elmehetnek, ha nincsen dolog.

Az odamenés rendben zajlott. A tehenekkel nem volt sok baj, pedig akkor szabadultak ki az istállóból, és először tették meg az utat azon a tavaszon. Engedelmesen ballagtak az útpadkán, és nem vadultak meg minduntalan, ha valahol zöldet láttak. Csak a kísérők okoztak némi üzemzavart, két ízben is. Először azzal, hogy megálltak a Tarna-hídon – a régi, a szabályozás előtti, a faluhoz közelebb folyó Tarna fahídján –, és a pallók résein port kezdtek el csorgatni a tovasiető vízbe, és Istvánnak vissza kellett jönnie értük, és csak futva érték utol a teheneket, amelyek ezalatt nem álltak. Másodjára meg azzal, hogy a széki-pataki csordakutat megpillantva nyafogtak, hogy megszomjaztak, és vizet kellett nekik húzni, és megitatni őket. Ebből ugyan nem származtak bonyodalmak, mert a tehenek közben engedelmesen várokoztak a jól ismert delelőhelyen, de ez is nyújtotta az odautat, meg reggel lévén, a négy lábúak kissé tanácstalanul néztek rájuk.

Mire fölértek Borzsába, már kellemes meleg volt, ragyogóan sütött a nap, és hét ágra énekeltek fenn a magasban a pacsirták. István lehajtotta az állatokat a völgybe, a felső laposra, annak is a közepe tájára. Egy csipkebokor tövében kinézett egy nagy, száraz fűcsomót, mögé tette az elemózsiai tarisznyáját, és leült a közeli akác szélébe, amelyen túl a belső, a mélyebb gödör húzódott. A testvérei nem pihentek, egyből szétszéledtek a kiterjedt térségen, ahol itt-ott foltokban már fakadt az új fű, és hangos kiabálás közepette mindjárt futkostak, fogócskáztak, lepkéztek, bogaraztak, majd némi idő múltán csak céltalanul ödöngtek.

Istvánék nem voltak magukban. Más házi pásztorok is legeltettek a völgyben. Itt is, ott is tehenek tarkállottak, a közelükben meg gyerekek álldogáltak, magányosan vagy csapatba verődve. Tőlük nem messze is, ugyanazon az oldalon, de távolabb is, középen, a túloldalon, és még távolabb, feljebb, lejjebb, meg az alsó

lapon is, amely már egész messze esett onnan. István némely tehénőrzőt érkezésükkor hangosan üdvözölt, és azok viszonzták az üdvözlést, vagy akkor köszönt nekik, mikor azok érkeztek, mert utánuk is jöttek még tehénnel. Másoknak, távolabbiaknak csak hahót kiáltott, vagy felemelte a kezét, és intett. Egy helyen, egészen távol, a másik gödör irányában, többen ültek, kuporogtak a földön, beszélgettek, vagy máris kártyáztak, ezt nem lehetett kivenni. Azoknak nem jelzett, mert azok alvégiek voltak, akik kissé mindig ellenségeiknek tekintették a felvégieket. Ő magát felvéginak tudta, noha ez vitatható volt, mert az Árvai-szög köznéptájt lévén se az Alvéghez, se a Felvéghez nem számított.

Felállt, odasétált a legközelebbi felvégi fiúhoz, pár szót váltott vele, aztán viszatért az erdő szélére, ahonnan legjobb rálátás esett a teheneikre. Egy jó óra múlva fogta a tarisznyáját, és feljebb költözött, mert a tehének közben feljebb legettek, de továbbra is ezen az oldalon maradt.

A testvérei addigra teljesen átszivárogtak a túlsó oldalra, és elkezdtek felfelé mászni a hegyre, ki a völgyből. Kiáltott, integetett nekik, hogy vissza. Megálltak és visszaintegettek. Nem másztak tovább, helyette azt találták ki, hogy legurulósat játszanak. Keresztbe feküdtek a lejtőn, és hengergöztek lefelé. Ezt sem tartotta valami jó ötletnek, mert itt-ott friss tehénlepény hevert az útjukban, és magukra szedhették, de nem bánta.

István ült, mozdulatlan, egy helyben, felhúzott lábakkal, térdeit kezeivel átkulcsolva, és nem csinált semmit. Nézte a csizmája orrát, a földet, a fűvet, a völgyet, a völgy túloldalán a hegyet, felette az eget, a felhőket, és időről időre a teheneikre irányította a tekintetét. Vagyis mégis csinált valamit. Ezt csinálta. Ezért küldték ki, ez volt a dolga. Szemmel tartani a rábízott jószágot, mialatt legel, nem engedni, hogy szétszéledjen, hogy becsábuljon az erdőbe, hogy felmenjen a tetőre, ki Borzsából, rá a szántásra, de leginkább megakadályozni, hogy gödörbe essen, mert ha beleesik, az nagyon nagy baj, akkor elveszett, vége, az egyenlő a pusztulásával, mert ott a nyakát szegi, vagy ha túléli is a zuhanást, ha élve marad is a fenéken, vagy valami rönkön fennakadva, le kell vágni, meg kell ölni, miután nagy nehezen kihúzták, mert eltörik a gerince vagy a lába, az pedig nagy veszteség, még annak is, akinek több van, mint nekik is, akinek meg csak egy, annak valóságos csapás. És ő jól végezte a dolgát, nem feledkezett meg a teheneikről egy pillanatra sem, akkor sem, amikor néha hátat fordított nekik, mikor felállt, odébbment, járkált, másfelé nézett, elgondolkozott valamin, ott voltak a tudata háttérében, mindig résen volt, figyelte, vigyázta őket, ugrott, szaladt, ha kellett, rájuk kiáltott, eléjük vágott, irányt változtatott velük, visszafordította, engedelmességre kényszerítette őket, csírájában elfojtott minden kihágást, zendülést. És nem is történt soha semmi baj. Még a vetésre se mentek rá egyszer sem, nem-hogy a gödörben kötöttek volna ki. Éber, lelkiismeretes, megbízható pásztor volt.

Telt-múlt az idő, ment felfelé az égen a Nap. Néha odajöttek hozzá a testvérei. Ezt-azt kérdezték, vagy megmutatták, ha megkövült kagylót, csigát találtak fent

az oldalban, ahol egy helyen lekopott a talaj, és kibukott a felszínre az egykori őstenger fenéke. Egyikük, György, egy időre be is társult hozzá, és segített neki az őrzésben. Párszor ő ment a tehenek elé helyette, később meg leült melléje, és onnan figyelte őket, de aztán elunta magát, és megint csatlakozott a másik kettőhöz.

Délben – óra, harangszó híján itt legmegbízhatóbban az jelezte, hogy elkezdtek kérődzni a tehenek – lehajtott a völgy alsó részébe, az alsó laposra, ahol a gémeskút volt, hogy megitasson. A testvérei is vele mentek. Jánoska, a legidősebb először nem akart, de mikor megtudta, hogy ebéd sült szalonna, szalonnasütés lesz, örömet követte őket, mert nagyon szerette a hasát. Nem kellett vizet húzniuk, mert mindenki itatott, és amikor odaértek, már állt egy alvégi gyerek a kútostorral a kezében a kútkáván, és fürgén töltögette a vizet a hatalmas vályúba. A többség ott is deleltetett a kút körül, a paták taposta, csupasz térségen, és a szélére húzódott elköltöni az ebédjét, úgyhogy nagy volt az ugrabugrálás, a zshivaj, a lárma.

Istvánék nem maradtak a kút közelében. Itatás után visszaballagtak a tehenikkel a felső lapos alsó végébe, a külső gödör felőli sarokba, ahol egy rozszant, zsúptetős menedék állt, hogy legyen hova behúzódnia a marhának a nap heve elől nyáron, vagy a hideg eső elől ősszel. A tehenek most nem mentek a lábas tető alá, egy darabig előtte álldogáltak, aztán lefeküdtek, és egykedvűen mozgatták állkapcsukat. Volt a közelben egy jólfejtett juharfa. Az Árvai-csapat az alá telepedett. Nem az árnyék végett, hiszen március vége lévén még nem sütött olyan erősen a Nap, meg különben sem volt még rajta levél, hanem azért, hogy ültükben nekivessék a hátukat. Mielőtt István kirakodott volna a tarisznyából, száraz gallyat gyűjtöttek a közeli akácfák alatt, nyársat vágtak, és felszalonnázták. És máris pattogott a tűz, és csorgott a forró zsír a hagymás karaj kenyerekre. Elhúzódott az ebéd. Mária szalonnája mindig a tűzbe esett, mert nem szúrta bele rendesen a nyársat, György pedig többször kigyulladt, mert túlbökte, és tüzet fogott a nyárs kiálló vége.

Mikor végre végeztek, és elpakoltak, visszamentek a kúthoz vizet inni. István is ment. Most megtehetette. A tehenek békésen kérődzve heverték a földön, nem kellett attól tartani, hogy elkóborognak. Mikor visszajöttek, megint leültek. Beszélgettek, nevetgéltek. György lefeküdt, és kezét a feje alá téve elnyúlt a földön, némi hallgatás után, bár egész másról folyt a szó, azt mondta, szerencse, hogy még ég a tűz, mert ha most megtámadják őket a farkasok, egy tüzes favéggel el tudják kergetni őket, mert ő azt olvasta egy könyvben, hogy a farkas fél a tűztől. Elhallgattak. Mária kissé megszeppent, de azt állította, hogy Magyarországon már nincsen farkas, kiveszett. Jánoska fölényesen mosolygott ezen a szerinte nagyfokú tudatlanságon, és megjegyezte, hogy van, de már csak a Bükkben meg a Tátrában, és onnan nem jön ide. István nem nyilvánított véleményt, viszont figyelmeztette Györgyöt, hogy korai még a földön feküdni, hideg még az, és könnyen felfázhat, de még ülni se tanácsos sokáig. És hogy jó példával járjon elől, felemelkedett a földről, és a sarkára guggolt. György nem szólt, mérgesen nézett rá, de azért felült.

Felcihelődtek, mert közben a tehenek is felálltak, és elkezdtek füvet keresni. István magához vette a botját, a vászontarisznyáját, utánukment és lassan követte őket. A három testvér bement a marhamenedékbe, szétnézni. Az egyik végében volt egy csomó lerágott kukoricaszár. Mária megállt előtte és felvett egyet. Tört belőle egy hosszabb és rövidebb darabot. A rövidet keresztben a hosszúra fogta, a menedék mögött száraz, erős fűszálakat szakított, és összekötözte vele a kettőt. Aztán leült a kupacra, ölébe tette, félent ráterítette a zsebkendőjét, és elkezdett babázni. Jánoska és György ezalatt felmászott a keresztgerendákra, és azzal szórakozott, hogy kidugta a fejét a tető lyukain, ahol hiányzott a zsúp, és onnan kurjongatott lefelé.

Árvaiek tehenei jó füves részt találtak az innenső erdőhöz közel, amely a külső, a veszedelmesebb gödröt rejtette, és egy időre ott megállapodtak. De amikor elfogyott a legelnivaló, fogták magukat, és egy jól kijárt csapáson besétáltak a fák közé. István látta ezt, de kivételesen nem ugrott. Ismerte ezt a csapást. Bevitt az erdőbe, de a gödör előtt elkanyarodott, és annak a peremén kígyózott tovább, majd ismét visszagörcbült, ki a felső laposra, ahonnan indult, csak feljebb. Megítélése szerint ez nem volt veszélyes a tehenekre nézve, mert a mélység felőli oldalon a csapást végig korlát szegélyezte. Hadd menjenek, a másik végén úgymint nemsokára kijönnek, gondolta. Azért merő kíváncsiságból mégis utánuklépett, és megrökönyödve tapasztalta, hogy egy helyen csúnyán alá van mosva a csapás. A korlát ugyanúgy megvolt, mint tavaly, de a föld legalább fél szélességben leszakadt, és csak egy kis eső, ázás kellett, hogy a többi is utána menjen. Vagy egy tehén, amely rálép a lábával, tiszta szerencse, hogy most egyik tehenük se találta odatenni a patáját. Nyomban elhatározta, hogy a csapás két végét egy hosszabb ággal lezárja, vagy figyelmezteti a többieket, de az apjának, aki még mindig bíró volt, mindenestre szól otthon, hogy intézkedjen. Megrázkódott, és a tehenek után sietett.

Kiérvén visszaterelte őket a juharfa környékére, és meglepődve látta, hogy a testvérei eltűntek. Nem voltak a marhamenedékben, se körülötte. Feljebb ment a lapon, és közben erősen pásztázott a szemével jobbra-balra. Nem találta őket. Visszajött, a marhamenedék mögött bekukkantott az erdőbe, és hívta őket, hiába. Megint elindult felfelé a legelőn. Túlhan, vele egy vonalban legeltetett egy gyerek. Átszaladt hozzá, de kérdésére, hogy nem jártak-e arra a testvérei, nemleges választ kapott. Rohant tovább, még mindig felfelé, a következő házi pásztorhoz. Az egy felvégi fiú volt, még messzebb az ő teheneitől, és még közelebb a túloldali erdőhöz. Az azt mondta, hogy ott mentek be az erdőbe, és arra mutatott, ahol ő először üldögélt a délelőtti folyamán. Arra vette az irányt, és mielőtt bement volna a fák közé, megfordult, és visszanézett. A teheneik megvoltak, valamivel odébb, mint annak előtte, de biztonságos helyen.

Először az erdő szélével párhuzamosan felfelé, a völgy fara felé igyekezett a testvérei nevét kiáltozva, aztán kicsit beljebb hatolva visszakanyarodott, és lefelé próbálkozott, de nem járt sikerrel. Nem volt se hírük, se hamvuk. Végül leeresz-

kedett a belső gödör innenső oldalára, és ismét felfelé haladva folytatta a keresést. Ott lelt rájuk, az oldal felső részén, ahol még nem olyan meredek, hogy ne lehessen megállni rajta. A két öccsét egy bükkfán, a hűgát pedig alatta találta. Jánoska fent kuksolt a fa koronájában, György a hosszú sima törzset karjával átölve hasztalan igyekezett felfelé. A csúcsban egy fészek sötétlett, azt akarták megvizsgálni. György támogatás nélkül visszaereszkedett, de Istvánnak Jánoskához fel kellett mennie, és az alsó áigig segédkezet nyújtania.

István a földön mindkét öccsének lekevert egy-egy pofont, a hűgának a fenekére vert, és utasította őket, hogy vissza, jómaga pedig felérve a peremre a nyaka közé szedte a lábát.

Mikor kijutott az erdőből, hiába kereste szemével, nem lelte a teheneiket. Szaladt előre, felfelé, lefelé, idegen tehének irányában, abban a hiszemben, hogy az övéik. Sehol nem voltak a felső lapon. Lekukkantott az alsó laposra. Ott se. Nagyon ideges lett. Arrafelé nyargalt, ahol hagyta őket. Még oda sem ért, amikor arra lett figyelmes, hogy ballagnak kifelé az erdőből, azon a csapáson, amelyet aznap egyszer már jártak. Megkönnyebbülve sietett elébük. De megtorpant. Mintha eggyel kevesebben lennének, villant át rajta. Újraszámolta őket, és megfagyott az ereiben a vér, mert valóban kevesebben voltak, egy minden kétséget kizáróan hiányzott, és már tudta is, hogy melyik, a Virág, amelynek egyszer régen megdöglött a borja. Ő már nem nagyon emlékezett az esetre, de az anyjától sokszor hallotta, hogy ő azt nagyon szerette.

Odahívta a testvéreit, és megparancsolta nekik, hogy vigyázzanak a tehénekre, amíg ő elmegy keresni, mert egy hiányzik. Kiabálva beszélt, remegett a hangja, majdnem sírt.

Rohant az erdő felé, rá a csapásra, amelyen imént kijöttek a tehének. A kopasz fák között már messziről észrevette, hogy egy helyen hiányzik a korlát. Mikor odaért, ijesztő látvány fogadta. Ahol azelőtt föld, átjárás volt, ott egy nagy lyuk, szakadék tátongott, akkora, hogy egy rudas széna is átfért volna rajta. Tévedett, nem kellett hozzá eső, így is leomlott. Közelebb ment, belekapaszkodott egy fiatal akácfa törzsébe, a lyuk fölé hajolt és lenézett. Virágot nem látta. Elengedte a fát, visszahúzódott, és megkerülte a lyukat. Tett pár lépést, a korlátos részen kihúzódott a peremre, és megint lenézett. Virág ott volt, lent a gödörben, nagyon messze, mélyen, nem a fenéken, de a fenékhez közel, egy rönkön fennakadva feküdt, fejjel lefelé.

István felzokogott. Sarkon fordult, és szaladt kifelé, a legelőre. A tehénekhez rohant, és botjával vadul ütlegelve nyomban hazafelé fordította őket. A testvérei szótlanul kullogtak utána, miután rikácsolva a tudtukra adta, mi történt. Furdalta őket a kíváncsiság, szerették volna megnézni a szerencsétlenül járt Virágot, de a bátyjuk feldúltságát látva inkább letettek róla.

István úgy úzte, hajszolta az állatokat, hogy szinte futva tették meg hazáig az utat. Néhol olyan gyorsan trappoltak, hogy a testvérei le-lemaradoztak, mert nem bírták az iramot. Akivel az úton, főként a faluban találkoztak, mind azt firtatta, miért hajt haza ilyen korán. Nem válaszolt, senkinek nem mondta meg az

okot, és a testvéreinek is megtiltotta, hogy elfecsegiék. Csak ment a tehenek után rendületlenül.

Az apját nem találta otthon. Még kukoricát vetett Andrással Dolyinában. Rohant oda, miután az anyja gondjaira bízta a teheneket.

– Micsoda?! – hördült fel az, mikor megtudta a bajt. – Az anyád istenit... – de nem folytatta, és főként nem bántotta, mert arra nem volt idő, sietni kellett.

Csak villámlott a tekintete, mikor még egyszer ránézett. Rögvest befogták a lovakat, és amennyire a kocsi után akasztott vetőgép engedte, vágattak haza. Az apja gyorsan segítséget, embereket kerített, meg köteleket, rudakat hányt a kocsiderékba, és betette a taglót is. És irány Borzsa.

Már ment lefelé a Nap, de még látni lehetett a gödörben, mikor leereszkedtek. Virágnak felhasadt az oldala, és eltörött a bal mellső lába, de még élt. Habos volt a szája, és nehezen, hörgöve lélegzett. Elsőre nem jártak szerencsével. Lecibálták a rönkről, amely a zuhanás után megfogta, és a hátsó lábainál fogva lassan húzták fölfelé, amikor az egyik lába kicsúszott a hurokból, a másik kötélén meg nem bírta tartani az a két ember, akit arra állítottak, és a tehén visszaesett. Ezúttal még mélyebbre került, le egészen a gödör fenekére, bele a sárba, a vízbe. Előlről kellett kezdeni az egészet.

Az emberek sűrűn köpdösték a tenyerüket, izzadtak, lihegtek, nyögtek, néha káromkodtak, de végül siker koronázta fáradozásukat, és Virág egyszer csak kint volt a gödörből. Lent, a mélyben közben beesteledett, de fent, a fák között még világos volt. Kivonszolták az összezúzódtott állatot a legelőre, a kocsihoz. Merő iszap, sár volt a teste, föld, avartörmelék a szájában, törött lábából kiállt a szilánkosra tört csont, az épekről leszedte a bőrt a kötélhurok. Nagy fájdalmi lehettek, de még mindig élt, szuszogott, és nagy szemével riadtan pislogott. Úgy igazították, hogy lefelé legyen a feje. István apja elővette a taglót. Az emberek a hasára fordították a tehenet, hogy felülre kerüljön a nyakszirtje, és hátrább húzódtak. A gazda felemelte a vágóeszközt, és lesújtott a nyakra. Szétfröccsent a vér, majd vastag sugárban lövellt ki oldalt a fűre. Ezt akarták, elfolyatni a vért, mert mire hazaértek volna vele, megdöglött volna, és benne maradt volna.

István félrevonult, ezt már nem akarta látni. Már a kiemelés is sok volt neki. Abban ugyan nem vett, mert nem vehetett részt, csak fentről, a peremről nézte, de úgymajd megszakadt Virágért a szíve. Fájdalma az apjától, a büntetéstől való félelmét is maga alá gyűrte.

Az apja nem szólt hozzá Borzsában, se odamenet, se visszafelé jövet. Otthon késő estig tartott, amíg feldolgozták a tehenet, megnyúzták, feldarabolták, kicsontozták, és besózták a húst. Mikor mindennel végeztek, bejött, megmosakodott, beintette a hátulsó házba, lecsatolta a nadrágszíját, és csúnyán elverte. Hiába mondta neki, hogy nem az ő hibájából esett a gödörbe a tehén, hogy a testvérei az oka. Azért nem tudott rájuk vigyázni, mert azokat kereste, nem fogadtak neki szót, és elcsavarogtak. És az anyja is hiába kérlelte, hogy hagyja abba, mert még megöli. Se nem látott, se nem hallott, csak ütötte, vágta, és nem nyugodott, míg ki nem adta a mérgét.